

WPROWADZENIE

Postępujące procesy rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturowego dokonujące się w latach zmian systemu gospodarowania, a także impulsy płynące z otoczenia międzynarodowego wpływają na zmiany uwarunkowań kształtowania się różnej skali przestrzennych struktur przemysłowych – od przemysłu krajowego, poprzez przemysł układów regionalnych, okręgów i ośrodków przemysłowych do pojedynczych przedsiębiorstw przemysłowych. Wpływa to na konieczność ciągłego doskonalenia metod badawczych struktur przemysłowych, które kształtują się w krajowej przestrzeni gospodarczej. W wyniku otwarcia się polskiej gospodarki i jej stopniowej integracji z gospodarką europejską oraz intensyfikacji napływów zewnętrznych czynników rozwoju i generowania czynników wewnętrznych ważną rolę odgrywają studia diagnostyczne wyjaśniające te złożone procesy.

W nawiązaniu do przedstawionych przesłanek przedmiotem pracy jest problematyka badawcza geografii przemysłu. Nadmieniamy, iż była ona już przedmiotem rozważań wcześniejszych Prac Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, ale ze względu na dużą zmienność w tym zakresie wydaje nam się celowe powrócić do tej problematyki. Zakładamy bowiem, że doskonalenie metod badawczych na polu geografii przemysłu, podobnie jak innych subdyscyplin geografii, wobec szybko zmieniających się uwarunkowań międzynarodowych i krajowych, powinno być stałym elementem badań, a monitorowanie tego procesu podstawą do kreowania wizji kształtowania przestrzeni krajowej w kolejnych strategiach rozwoju.

W tym głównym nurcie znajdują się poszczególne prace, których autorzy odnoszą się do wybranych zagadnień tego ważnego problemu. Koncepcje problematyki badawczej struktury przestrzennej przemysłu zostały zarysowane przez Z. Ziolo, który główny nacisk położył na konieczność budowy teorii struktury przemysłu. Możliwości te rozważa na tle innych nauk formalnych i ujęć metodologicznych, a także przedstawionej przez siebie teorii przestrzeni geograficznej. Autor przyjmuje, że podstawowym celem geografii przemysłu powinno być odkrywanie prawidłowości występujących w strukturze przestrzennej przemysłu, które będą podstawą budowy jej teorii. Proponuje model przemian struktur społeczno-gospodarczych, w którym przyjmuje, że ważną rolę w tym procesie odgrywają poszczególne elementy (nowo pojawiające się, rozwijające się, stagnujące, zanikające i zanikłe).

Struktura przestrzenna przemysłu kształtuje się w bardzo silnych powiązaniach z układami globalnymi. Problematykę tę podejmuje W. Gierańczyk, która na tle przemian uwarunkowań występujących w XX i XXI wieku wskazuje na zmiany układów przestrzennych działalności przemysłowej oraz zmiany roli okręgów przemysłowych jako form koncentracji przemysłu. Studia w zakresie geografii przemysłu proponuje rozwijać w konwencji diagnozy z uwzględnieniem wielomiarowych, zwłaszcza wartościowych ujęć dynamiki tego sektora gospodarki. Podjętą próbę weryfikuje na przykładzie zachowań przemysłu województwa kujawsko-pomorskiego.

Kształtowanie się struktury przestrzennej przemysłu dokonuje się pod wpływem zmieniających się relacji sieciowych. Do tej problematyki nawiązuje M. Paszkowski, który przyjmuje, że relacje sieciowe opisują zależności między różnymi podmiotami gospodarczymi występującymi w przestrzeni geograficznej. Na podstawie powiązań w przestrzeni globalnej

przyjmuje, że wytworzoną wartość często bardzo trudno utożsamić z konkretnym miejscem w przestrzeni. Szczególnymi własnościami w tym względzie, zdaniem autora, charakteryzują się nowoczesne przemysły, szczególne korporacje sektora IT, które w większości mają charakter ponadnarodowy.

Geografia przemysłu nie jest odizolowaną dyscypliną, ale wykazuje związki z innymi naukami, zwłaszcza ekonomicznymi. Problematyce tej poświęcił swoją pracę P. Czaplński, który analizuje problematykę badawczą przemysłu w badaniach geograficznych na tle nauk ekonomicznych. Autor wskazuje na pewne wspólne pola obu dyscyplin oraz ich różne podejście, co umożliwiłoby precyzyjniejsze rozeznanie procesów kształtujących strukturę przestrzenną przemysłu.

Podstawową rolę w kształtowaniu struktury przestrzennej przemysłu odgrywają przedsiębiorstwa przemysłowe, które należy traktować jako jej podstawowe elementy. Do tej idei nawiązuje T. Rachwał, podejmując problematykę badawczą funkcjonowania przedsiębiorstw przemysłowych. Na podstawie dotychczasowych wyników badawczych wyróżniono tu uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne, które w określony sposób kształtują proces przemian poszczególnych przedsiębiorstw przemysłowych. Szczególnie ważną rolę autor przypisuje źródłom zasilania finansowego, które należy uznać za podstawowy element określający pozycję przedsiębiorstw na rynku. Syntetyczny układ tej problematyki przedstawia w analizie zmodernizowanego kwestionariusza do badań przedsiębiorstwa przemysłowego.

W warunkach umiędzynarodowienia gospodarki zmieniają swoją siłę poszczególne czynniki lokalizacji działalności przedsiębiorstw przemysłowych, do których nawiązuje W. Gierańczyk. Szczególną rolę odgrywa w tym otoczenie międzynarodowe, które określa nowe miejsce wielu funkcjonujących do tej pory przedsiębiorstw. Współczesne przemiany w tym zakresie wymagają nowych ujęć i wypracowania nowego aparatu pojęciowego oraz miar, przy pomocy których możemy lepiej zrozumieć współczesne procesy relokacji działalności gospodarczej.

Działalność firm przemysłowych poprzez relacje z otoczeniem zewnętrznym generuje możliwości pojawiania się nowych podmiotów gospodarczych bądź aktywizacji istniejących przedsiębiorstw, powiązanych z nimi funkcjonalnie. W ramach tej problematyki mieści się praca K. Wiedermanna, który wykorzystując metody obliczania zaopatrzeniowych i dochodowych efektów mnożnikowych, stara się przybliżyć możliwości analizy wpływu przedsiębiorstw na otoczenie społeczno-gospodarcze. Autor przyjmuje, że zaproponowana metoda może służyć lepszemu zrozumieniu funkcjonowania przedsiębiorstw i ich wpływu na rozwój innych podmiotów od strony mechanizmów ekonomicznych.

Procesy globalizacji obejmują coraz szerszy zakres życia społeczno-gospodarczego, stąd ważną rolę odgrywa rozwój metod badawczych i ujęć metodologicznych w tym zakresie. Do tej problematyki nawiązuje S. Sala, który w świetle wybranej literatury przedstawia zarys problematyki badawczej procesów globalizacji działalności gospodarczej w geografii społeczno-ekonomicznej, zwracając szczególną uwagę na zalety podejścia systemowego oraz rolę wyjaśniania i wartościowania dynamiki zjawisk.

Zdajemy sobie sprawę, iż przedstawiony tom zawiera wybrane problemy metodologiczne badań przestrzeni przemysłowej ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań związanych z nasilającymi się procesami globalizacji. Mamy nadzieję, że zainspirują one do bardziej pogłębionych badań w zakresie tej problematyki.